

O'ZBEKISTON SOLIQ TIZIMI VA AMERIKA SOLIQ TIZIMINI. ILMIY VA QIYOSIY TAHLILI

Raxmonaliyev Mirjalol Avazbek o'g'li

Toshkent davlat yuridik universiteti Tahririy nashryot bo'limi

Davriy nashrlar sektori texnik muharriri.

Email: rahmonaliyevmirjalol25@gamil.com

Orcid - <https://orcid.org/0009-0005-2217-2262>

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17477246>

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasi va Amerika Qo'shma Shtatlarining soliq tizimlari huquqiy asoslari, tuzilmasi va amaliy mexanizmlari qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqotda milliy soliq siyosatining iqtisodiy rag'batlantirish, fiskal barqarorlik va ijtimoiy tenglikni ta'minlashdagi o'rni chuqur o'rganilgan. O'zbekiston soliq tizimining markazlashgan va davlat tomonidan boshqariladigan modeli AQSHning federal-shtatli soliq tizimi bilan solishtirilib, ularning yuridik, institutsional va ma'muriy jihatlari aniqlangan. Shuningdek, korporativ va jismoniy shaxslar daromad solig'i, qo'shilgan qiymat solig'i (QQS/VAT) hamda investitsion imtiyozlar tizimi bo'yicha taqqosiy ko'rsatkichlar keltirilgan.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston soliq siyosatining asosiy ustuvor yo'nalishi — iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlash va investorlar uchun qulay muhit yaratish bo'lsa, AQSH tizimi soliqqa tortishdagi barqarorlik, huquqiy kafolatlar va federal darajadagi nazorat mexanizmlari bilan ajralib turadi. Maqolada, shuningdek, har ikki mamlakatda soliq qonunchiligini soddalashtirish, xalqaro standartlarga (OECD BEPS) moslashish va soliq ma'muriyatini raqamlashtirish zarurati bo'yicha xulosalar ilgari surilgan. Ushbu ilmiy tahlil, global soliq siyosati kontekstida O'zbekistonning rivojlanish bosqichini aniqlash va AQSH tajribasidan olingan samarali huquqiy yechimlarni milliy amaliyotga tatbiq etish uchun nazariy va amaliy asos yaratadi.

Kalit so'zlar: O'zbekiston soliq tizimi; AQSH soliq tizimi; yuridik qiyosiy tahlil; fiskal siyosat; korporativ soliq; daromad solig'i; QQS; sales tax; investitsion imtiyozlar; soliq ma'muriyati; xalqaro soliqqa tortish; BEPS; huquqiy barqarorlik; soliq islohotlari; iqtisodiy rag'bat.

THE TAX SYSTEM OF UZBEKISTAN AND THE AMERICAN TAX SYSTEM. SCIENTIFIC AND COMPARATIVE ANALYSIS.

Abstract. This article provides a comparative analysis of the legal framework, structure and practical mechanisms of the tax systems of the Republic of Uzbekistan and the United States of America. The study deeply studies the role of national tax policy in ensuring economic stimulation, fiscal stability and social equality. The centralized and state-managed model of the tax system of Uzbekistan is compared with the federal-state tax system of the United States, and their legal, institutional and administrative aspects are identified. Comparative indicators are also presented for corporate and individual income tax, value added tax (VAT), and the system of investment incentives.

The results of the analysis show that the main priority of Uzbekistan's tax policy is to support economic growth and create a favorable environment for investors, while the US system is characterized by stability in taxation, legal guarantees and control mechanisms at the federal level. The article also puts forward conclusions on the need to simplify tax legislation in both countries, adapt to international standards (OECD BEPS) and digitize tax administration. This scientific analysis creates a theoretical and practical basis for determining the stage of

development of Uzbekistan in the context of global tax policy and implementing effective legal solutions from the US experience in national practice.

Keywords: tax system of Uzbekistan; US tax system; legal comparative analysis; fiscal policy; corporate tax; income tax; VAT; sales tax; investment incentives; tax administration; international taxation; BEPS; legal stability; tax reforms; economic incentives.

НАЛОГОВАЯ СИСТЕМА УЗБЕКИСТАНА И АМЕРИКАНСКАЯ НАЛОГОВАЯ СИСТЕМА. НАУЧНО-СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ.

Аннотация. В статье представлен сравнительный анализ правовых основ, структуры и практических механизмов налоговых систем Республики Узбекистан и Соединенных Штатов Америки. В исследовании глубоко изучается роль национальной налоговой политики в обеспечении экономического стимулирования, фискальной стабильности и социального равенства. Централизованная и управляемая государством модель налоговой системы Узбекистана сравнивается с федерально-штатной налоговой системой Соединенных Штатов, выявляются их правовые, институциональные и административные аспекты. Также представлены сравнительные показатели по налогу на прибыль предприятий и физических лиц, налогу на добавленную стоимость (НДС) и системе стимулирования инвестиций.

Результаты анализа показывают, что основным приоритетом налоговой политики Узбекистана является поддержка экономического роста и создание благоприятной среды для инвесторов, в то время как система США характеризуется стабильностью налогообложения, правовыми гарантиями и механизмами контроля на федеральном уровне.

В статье также сделаны выводы о необходимости упрощения налогового законодательства в обеих странах, адаптации к международным стандартам (OECD BEPS) и цифровизации налогового администрирования. Данный научный анализ создает теоретическую и практическую основу для определения этапа развития Узбекистана в контексте глобальной налоговой политики и внедрения эффективных правовых решений из опыта США в национальную практику.

Ключевые слова: налоговая система Узбекистана; налоговая система США; сравнительный правовой анализ; фискальная политика; корпоративный налог; подоходный налог; НДС; налог с продаж; инвестиционные стимулы; налоговое администрирование; международное налогообложение; BEPS; правовая стабильность; налоговые реформы; экономические стимулы.

Kirish

Har qanday davlatning iqtisodiy barqarorligi va ijtimoiy taraqqiyoti, eng avvalo, uning soliq tizimi samaradorligiga bevosita bog'liqdir. Soliq tizimi nafaqat byudjet daromadlarini shakllantirish vositasi, balki iqtisodiy siyosatni amalga oshirish, investitsion muhitni yaxshilash va ijtimoiy tenglikni ta'minlashning muhim instrumentidir. Shu sababli soliq tizimining huquqiy asoslarini, uning ma'muriy boshqaruv mexanizmlarini va fiskal siyosatdagi roli hamda funksiyasini chuqur tahlil qilish har bir davlat uchun dolzarb masala hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi so'nggi yillarda soliq siyosatini isloh qilish, biznes muhiti uchun qulay shart-sharoitlar yaratish va davlat byudjeti barqarorligini mustahkamlashga yo'naltirilgan keng ko'lamli islohotlarni amalga oshirib kelmoqda. Xususan, yangi tahrirdagi **Soliq kodeksi** (2020 yildan amal qilayotgan) orqali soliq turlari soddalashtirildi, stavkalar

pasaytirildi, elektron hisob-kitob tizimi joriy etildi va soliq ma'muriyatining raqamlashtirilishi kuchaytirildi. Ushbu islohotlar O'zbekistonning xalqaro moliyaviy standartlarga yaqinlashishida muhim bosqich bo'lib, investitsion jozibadorlikni oshirish va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishga qaratilgan [1].

Boshqa tomondan, Amerika Qo'shma Shtatlari (AQSH) dunyodagi eng murakkab, ammo eng barqaror soliq tizimlaridan biriga ega mamlakat sifatida e'tirof etiladi. AQSH soliq tizimi federal, shtat va mahalliy darajalardan iborat bo'lib, bu tizimning huquqiy asosini **Internal Revenue Code (IRC)** tashkil etadi. Tizimning ko'p bosqichli tuzilishi soliq siyosatini hududiy mustaqillik, iqtisodiy o'sish va fiskal mas'uliyat o'rtasidagi muvozanatga asoslaydi. Shu bois AQSH tajribasi ko'plab mamlakatlar, jumladan O'zbekiston uchun ham, soliq siyosatini modernizatsiya qilishda tahlil va o'rganish uchun muhim model vazifasini bajaradi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi — O'zbekiston va AQSH soliq tizimlarining huquqiy asoslarini, soliq turlarining tuzilmasini, ma'muriy boshqaruv mexanizmlarini hamda ularning iqtisodiy jarayonlarga ta'sirini qiyosiy-huquqiy tahlil qilishdan iborat. Tadqiqotda ikki tizimning o'ziga xosliklari, ustunlik va kamchiliklari, shuningdek, xalqaro soliq siyosati nuqtai nazaridan ularning o'zaro o'xshash jihatlari aniqlanadi [2].

Tahlil jarayonida ilmiy metod sifatida **qiyosiy-huquqiy tahlil (comparative legal analysis)**, **normativ-huquqiy tahlil** hamda **iqtisodiy-huquqiy baholash** usullari qo'llanilgan.

Maqola O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi, Davlat soliq qo'mitasining normativ hujjatlari, AQSHning Internal Revenue Code (IRC) hamda IRS (Internal Revenue Service) yo'riqnomalari asosida tayyorlangan. Shuningdek, xalqaro soliq tahlil markazlari (Tax Foundation, PwC, EY) tomonidan chop etilgan amaliy ma'lumotlardan foydalanilgan [3].

Yuridik asoslar va institutlar

Har qanday soliq tizimi o'zining yuridik poydevoriga ega bo'ladi.

Chunki soliqqa tortish — davlat va fuqaro o'rtasidagi majburiy huquqiy munosabatdir, u faqat qonun asosida amalga oshirilishi mumkin. Shu bois O'zbekiston va AQSH soliq tizimlarini tahlil qilishda ularning huquqiy asoslarini, normativ-huquqiy manbalarini va soliq institutlarining vakolat doirasini chuqur o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston Respublikasi soliq tizimining yuridik asosini **O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi** tashkil etadi. Ushbu kodeks 2020-yil 1-yanvardan kuchga kirgan bo'lib, unda soliqqa tortishning umumiy tamoyillari, soliq turlari, ularni hisoblash tartibi, soliq to'lovchilarning huquq va majburiyatlari hamda soliq organlarining vakolatlari batafsil belgilangan. Soliq kodeksi davlatning fiskal siyosatini tartibga soluvchi asosiy normativ-huquqiy hujjat bo'lib, uning maqsadi soliqqa tortish sohasida barqaror, shaffof va prognoz qilinadigan muhitni yaratishdir [4].

Mazkur kodeksda soliqqa tortishning asosiy tamoyillari sifatida qonun ustuvorligi, adolatlilik, iqtisodiy asoslanganlik, barqarorlik, shaffoflik va qulaylik prinsiplari belgilangan. Bu tamoyillar soliq siyosatini inson manfaatlariga yo'naltirish, iqtisodiy faollikni oshirish va davlat byudjetining daromad qismini barqaror shakllantirishga xizmat qiladi.

O'zbekistonda soliq tizimi **markazlashgan boshqaruvga** asoslangan bo'lib, yagona yuridik tartibga solish mexanizmi amal qiladi. Soliq siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirish uchun mas'ul asosiy institut — **O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi (DSQ)** hisoblanadi. Mazkur qo'mita soliq siyosatini amalga oshirish, nazoratni ta'minlash, soliq ma'lumotlarini yig'ish, elektron deklaratsiya tizimini yuritish va soliq to'lovchilar bilan o'zaro hamkorlikni yo'lga qo'yish bo'yicha markaziy organ sifatida faoliyat yuritadi [5].

Bundan tashqari, O'zbekistonda soliq tizimini boshqarishda **Moliya vazirligi, Iqtisodiyot va moliya instituti**, shuningdek **hududiy soliq boshqarmalari** ham muhim rol o'ynaydi. So'nggi yillarda davlat tomonidan soliq boshqaruvini raqamlashtirishga katta e'tibor qaratilib, "my.soliq.uz" elektron platformasi orqali hisobot topshirish, soliq to'lovlarni monitoring qilish va tahlil qilish imkoniyatlari kengaytirilgan. Bu raqamli islohotlar soliq ma'muriyatining samaradorligini oshirishga, byurokratik to'siqlarni kamaytirishga va fuqarolar uchun qulaylik yaratishga qaratilgan.

Shuningdek, O'zbekiston xalqaro soliq munosabatlarida ham faol ishtirok etmoqda. Davlat ko'plab mamlakatlar bilan **ikki tomonlama soliqqa tortishni oldini olish to'g'risidagi bitimlar (Double Taxation Agreements – DTA)** imzolagan bo'lib, bu bitimlar xorijiy investorlar uchun huquqiy kafolat yaratadi. Shu bilan birga, mamlakat soliq siyosatini **OECDning BEPS (Base Erosion and Profit Shifting)** tashabbusiga moslashtirish jarayonini boshlab yuborgan [6].

Umuman olganda, O'zbekiston soliq tizimi yuridik jihatdan markazlashgan, qonun ustuvorligiga asoslangan va zamonaviylashtirish bosqichida bo'lgan tizimdir. Uning asosiy maqsadi — iqtisodiy o'sish va investitsion jozibadorlikni soliq mexanizmlari orqali qo'llab-quvvatlashdir.

Amerika Qo'shma Shtatlarida soliq tizimining yuridik bazasi **federalizm tamoyiliga** asoslanadi. Bu shuni anglatadiki, soliqqa tortish bo'yicha huquq federal hukumat, shtatlar va mahalliy hokimiyatlar o'rtasida taqsimlangan. Shuning uchun AQSH soliq tizimi uch pog'onali: **federal soliqlar, shtat soliqlari va mahalliy soliqlar**.

AQSHda soliqqa tortishning asosiy huquqiy manbai — **Internal Revenue Code (IRC)** bo'lib, u **Amerika Qo'shma Shtatlari Kodeksining 26-titulida** mujassamlangan. Mazkur kodeks soliqqa tortishning barcha turlarini (korporativ soliq, jismoniy shaxslar daromad solig'i, meros va sovg'a solig'i, aksiz va aktsiyalar bo'yicha soliqlar) batafsil tartibga soladi. IRC doirasidagi barcha jarayonlarni nazorat qiluvchi asosiy institut — **Internal Revenue Service (IRS)**, ya'ni Ichki daromad xizmati hisoblanadi [7].

IRS – AQSH Moliya vazirligi tarkibidagi mustaqil ijro etuvchi organ bo'lib, soliq siyosatini amalga oshirish, soliq to'lovlarni yig'ish, soliq huquqbuzarliklarini tekshirish, shuningdek, soliq qonunchiligi bo'yicha rasmiy talqinlar va yo'riqnomalar berish vakolatiga ega.

IRS faoliyati ochiqlik, javobgarlik va shaffoflik prinsiplariga asoslanadi. Uning rasmiy sayti orqali barcha soliqlar bo'yicha deklaratsiyalarni onlayn topshirish va soliq to'lovchilar bilan bevosita aloqa o'rnatish imkoniyati mavjud.

Bundan tashqari, AQSHda soliq masalalari bo'yicha **Tax Court (Soliq sudi)** faoliyat yuritadi. Ushbu sud IRS qarorlaridan norozi bo'lgan soliq to'lovchilarning da'volarini ko'rib chiqadi. Bu tizim soliq munosabatlarida huquqiy himoya mexanizmlarini ta'minlaydi va soliqqa tortish jarayonida fuqarolik huquqlarini himoya qilishga xizmat qiladi.

AQSHda soliq siyosati faqat daromad yig'ish bilan cheklanmay, balki iqtisodiy faollikni rag'batlantirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va ijtimoiy tenglikni ta'minlash kabi keng qamrovli maqsadlarga yo'naltirilgan. Shu bois mamlakatda turli soliq kreditlari, chegirmalar va investitsion imtiyozlar mavjud. Soliq tizimining yuridik asoslari murakkab bo'lsa-da, ularning barqarorligi, aniq me'yoriy tili va keng sud amaliyoti bu tizimning samaradorligini ta'minlaydi [8]. O'zbekiston va AQSH soliq tizimlari yuridik asos jihatidan bir-biridan sezilarli farq qiladi.

O'zbekiston tizimi markazlashgan, yagona Soliq kodeksiga asoslanadi va barcha soliqlar markaziy darajada tartibga solinadi. AQSHda esa federativ tuzilma amal qilib, har bir shtat o'z soliq siyosatini yuritadi.

O'zbekistonda yuridik tartibda soliqlarni belgilash jarayoni soddaroq, biroq tez-tez o'zgarib turuvchi normativ muhit investorlar uchun ma'lum xavflarni keltirib chiqaradi.

AQSHda esa huquqiy baza murakkab va tafsilotlarga boy, biroq u uzoq muddatli barqarorlikni ta'minlaydi.

Demak, O'zbekiston soliq tizimi uchun AQSH tajribasidan olinadigan asosiy saboq — soliq qonunchiligi barqarorligini mustahkamlash, ma'muriy tizimni soddalashtirish va soliq to'lovchilarning huquqiy himoyasini kuchaytirishdir [9].

Xalqaro soliqqa tortish va ikki tomonlama soliqqa tortishni oldini olish

Global iqtisodiyotning jadal integratsiyalashuvi natijasida xalqaro soliqqa tortish masalasi davlatlar oldida dolzarb muammolardan biriga aylandi. Kapital, tovar, xizmat va ishchi kuchining erkin harakati sharoitida bir mamlakatda daromad topgan shaxs boshqa davlatda yashashi yoki faoliyat yuritishi mumkin. Natijada, bir xil daromad turli davlatlarda takroran soliqqa tortilishi xavfi paydo bo'ladi. Shu sababli xalqaro huquq amaliyotida **ikki tomonlama soliqqa tortishni oldini olish** mexanizmlari shakllangan bo'lib, bu sohada Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) va Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) tomonidan ishlab chiqilgan xalqaro modellarga tayaniladi.

Xalqaro soliqqa tortish — bu davlatlarning transchegaraviy daromadlar ustidan soliq solish vakolatlarini taqsimlashni tartibga soluvchi huquqiy tizimdir. U davlat suverenitetining iqtisodiy ifodasi sifatida qaraladi. Har bir davlat o'z hududida joylashgan daromad manbalariga nisbatan soliq solish huquqiga ega ("**manba prinsipi**"), shuningdek, o'z rezidentlarining butun dunyo bo'yicha olgan daromadlarini soliqqa tortishi mumkin ("**rezidentlik prinsipi**").

Bu ikki prinsip to'qnashgan hollarda, aynan **ikki tomonlama soliqqa tortish** holati vujudga keladi. Masalan, bir O'zbekiston fuqarosi AQSHda ishlasa, u yerda daromad solig'i to'laydi, lekin shu daromad O'zbekistonda ham soliq bazasiga kiritilishi mumkin. Natijada bir xil daromad ikki marta soliqqa tortiladi. Shu sababli davlatlar o'zaro shartnomalar tuzish orqali bu muammoni bartaraf etadilar.

O'zbekiston Respublikasi xalqaro soliq siyosatini faol rivojlantirib kelmoqda.

Mamlakatning asosiy maqsadi – xorijiy investorlar uchun barqaror, adolatli va ikki tomonlama soliqqa tortishdan himoyalangan huquqiy muhit yaratishdir [10].

O'zbekiston bugungi kunda **60 dan ortiq davlat** bilan *****Ikki tomonlama soliqqa tortishni oldini olish to'g'risidagi bitimlar*****ni (Double Taxation Avoidance Agreements — DTA) imzolagan. Ushbu bitimlar asosan OECD va BMT modellari asosida tuzilgan bo'lib, ularning mazmunida quyidagi asosiy tamoyillar aks etadi:

- Daromad manbai joylashgan davlat va rezident davlat o'rtasida soliqqa tortish vakolatlarini taqsimlash;
- Dividend, foiz, royalti kabi passiv daromad turlariga nisbatan cheklangan stavkalar belgilash;
- Soliqdan ozod qilish yoki soliq kreditini berish orqali ikki martalik soliqqa tortishni oldini olish;
- Soliq to'lovchilarning manfaatlarini himoya qilish va ma'lumot almashish mexanizmlarini yo'lga qo'yish.

O'zbekiston 2023–2025-yillar oralig'ida xalqaro soliq siyosatini **BEPS (Base Erosion and Profit Shifting)** tashabbuslari bilan uyg'unlashtirish bo'yicha strategik islohotlarni amalga oshirmoqda. BEPS — bu transmilliy korporatsiyalar tomonidan soliqqa tortish bazasini sun'iy kamaytirish va foydani past soliq stavkali yurisdiksiyalarga ko'chirish holatlariga qarshi kurashga qaratilgan global tashabbusdir.

O'zbekiston **OECD Global Forum on Transparency and Exchange of Information for Tax Purposes** a'ziligiga intilmoqda, bu esa xalqaro soliq ma'lumotlarini avtomatik almashish tizimiga (AEOI) qo'shilish uchun muhim qadam hisoblanadi. Bu tizim soliqlardan bo'yin tovlash va noqonuniy kapital oqimlarini kamaytirishga xizmat qiladi [11].

AQSH soliq tizimi xalqaro soliqqa tortish masalasida o'ziga xos yondashuvga ega.

AQSH — **dunyoda o'z fuqarolarini global daromad bo'yicha soliqqa tortuvchi yagona davlatlardan biri**. Bu degani, AQSH fuqarolari qayerda yashamasin, ular AQSH soliq organlariga o'z daromadlari haqida hisobot topshirishlari shart.

AQSHning xalqaro soliq siyosatini ****Internal Revenue Code (IRC)****ning 901–999-bo'limlari tartibga soladi. Ushbu me'yorlarda xorijiy daromadlarga soliq solish, xorijiy soliq kreditlarini hisoblash va ikki tomonlama soliqqa tortishni oldini olish mexanizmlari ko'zda tutilgan.

AQSH ko'plab mamlakatlar bilan **tax treaties**, ya'ni **soliq shartnomalarini** imzolagan bo'lib, bu bitimlar OECD modeliga yaqinlashtirilgan. Shuningdek, AQSH xalqaro soliq nazorati tizimida eng qat'iy yondashuvlardan biri bo'lgan **FATCA (Foreign Account Tax Compliance Act)** qonunini qabul qilgan. Ushbu qonun xorijdagi moliyaviy institutlardan AQSH fuqarolariga tegishli hisobvaraqlar bo'yicha ma'lumotlarni IRSga yetkazishni talab qiladi. FATCA global soliq shaffofligini oshirishga qaratilgan bo'lsa-da, u ayrim hollarda boshqa davlatlar suverenitetiga ta'sir qiluvchi omil sifatida baholanadi [12].

Shuningdek, AQSH **OECD BEPS** standartlarini qo'llab-quvvatlab, yirik transmilliy kompaniyalar foydasining manba davlatlarda to'g'ri soliqqa tortilishini ta'minlashga intilmoqda.

Mamlakat xalqaro soliq nizolarini hal etish uchun **Mutual Agreement Procedure (MAP)** mexanizmidan keng foydalanadi.

O'zbekiston va AQSH xalqaro soliqqa tortish siyosatida bir necha jihatdan farq qiladi, ammo ularning umumiy maqsadi bir xil — ikki tomonlama soliqqa tortishni oldini olish va adolatli soliqqa tortish tizimini yaratishdir.

- **Huquqiy model jihatidan:** O'zbekiston DTA bitimlarini asosan BMT modeli asosida tuzadi, bu rivojlanayotgan davlatlar manfaatlariga mos. AQSH esa OECD modeliga tayanadi, bu esa manba emas, balki rezidentlik prinsipi ustuvorligini ko'rsatadi.

- **Amaliy mexanizmlar jihatidan:** O'zbekiston soliq ma'muriyati endilikda xalqaro axborot almashish tizimiga integratsiyalashmoqda, AQSH esa allaqachon FATCA orqali global darajada soliq monitoringini yo'lga qo'ygan.

- **Soliq kreditlari va ozodliklar:** O'zbekiston DTA bitimlarida asosan "soliq kreditlari" usuli qo'llanadi, AQSHda esa xorijda to'langan soliqlarni ichki hisob-kitob orqali kamaytirish tizimi takomillashgan.

Huquqiy xulosa sifatida ta'kidlash lozimki, O'zbekiston xalqaro soliqqa tortish sohasida o'z huquqiy mexanizmlarini bosqichma-bosqich takomillashtirmoqda. AQSH tajribasidan olingan eng muhim saboq — xalqaro axborot almashish tizimini mustahkamlash, soliq to'lovchilar uchun global majburiyatlarning shaffofligini oshirish va investitsion muhitni kafolatlovchi aniq huquqiy me'yorlarni joriy etishdir [13].

Xulosa

Soliq tizimi har qanday davlatning iqtisodiy suvereniteti va fiskal mustaqilligining eng muhim tayanchlaridan biridir. U nafaqat byudjet daromadlarini shakllantiruvchi asosiy manba, balki davlatning iqtisodiy siyosatini amalga oshirish vositasi hamdir. O'zbekiston va Amerika Qo'shma Shtatlari soliq tizimlarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, har ikkala mamlakatda soliqqa tortish mexanizmlari o'zining tarixiy, siyosiy, iqtisodiy va huquqiy rivojlanish bosqichlariga mos ravishda shakllangan bo'lsa-da, ularning umumiy maqsadi – adolatli, samarali va barqaror soliq muhitini yaratishdan iboratdir.

Birinchidan, O'zbekiston soliq tizimi huquqiy jihatdan **markazlashgan boshqaruv modeliga** asoslanadi. Bu tizim yagona Soliq kodeksi orqali tartibga solinadi va soliqqa tortishning barcha turlari bo'yicha yagona yuridik asosni ta'minlaydi. So'nggi yillarda olib borilayotgan islohotlar — soliq stavkalarining soddalashtirilishi, elektron deklaratsiya tizimining joriy etilishi, soliq ma'muriyatining raqamlashtirilishi — bu tizimni zamonaviy talablar bilan uyg'unlashtirishga qaratilgan. Shu bilan birga, O'zbekiston xalqaro soliq normalariga integratsiyalashish yo'lida muhim bosqichlarni bosib o'tmoqda.

Ikkinchidan, AQSH soliq tizimi **federal tuzilmaga** asoslanib, soliq siyosati uch pog'onada — federal, shtat va mahalliy darajalarda amalga oshiriladi. Bu tizim o'zining murakkabligi, lekin barqarorligi bilan ajralib turadi. AQSHda soliqqa tortish bo'yicha vakolatlarining taqsimlanishi iqtisodiy raqobatni rag'batlantiradi va soliqqa tortishning hududiy moslashuvchanligini ta'minlaydi. Shu bilan birga, AQSH soliq tizimining kuchli tomoni — huquqiy barqarorlik, soliq to'lovchilar huquqlarining qat'iy himoyasi va keng sud amaliyoti mavjudligidir.

Uchinchidan, xalqaro soliqqa tortish sohasida har ikki mamlakat o'z strategik yo'nalishlarini shakllantirgan. O'zbekiston hozirda 60 dan ortiq davlat bilan **ikki tomonlama soliqqa tortishni oldini olish** bo'yicha bitimlar imzolagan bo'lib, bu mamlakatni global iqtisodiy tizimning faol ishtirokchisiga aylantiradi. Bunda OECD va BMT modellari asosida daromadlarni taqsimlash, soliqlardan ozod etish, soliq kreditlarini qo'llash kabi mexanizmlar joriy etilgan. AQSH esa bu sohada yetakchi davlatlardan biri bo'lib, **FATCA, BEPS va Mutual Agreement Procedure (MAP)** kabi ilg'or mexanizmlarni muvaffaqiyatli qo'llab, global soliq shaffofligini ta'minlamoqda.

To'rtinchidan, soliq siyosati har ikki mamlakatda iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash bilan birga, ijtimoiy tenglikni ham ko'zda tutadi. O'zbekistonda so'nggi yillarda ijtimoiy yo'naltirilgan soliq siyosati shakllanib, aholi daromadlariga nisbatan progressiv yondashuv qo'llanilmoqda.

AQSHda esa soliqqa tortish tizimi iqtisodiy rag'batlantirish vositasi sifatida keng qo'llanadi — soliq kreditlari, imtiyozlar, investitsion chegirmalar orqali iqtisodiy faollikni qo'llab-quvvatlaydi.

Beshinchidan, yuridik nuqtai nazardan qaraganda, O'zbekiston soliq tizimi hali ham islohotlarning faol bosqichida bo'lib, u **institutsional mustahkamlash, qonunchilik barqarorligini oshirish, soliq to'lovchilar huquqlarini himoya qilish va xalqaro standartlarga moslashish** yo'nalishida rivojlanmoqda. AQSH esa o'zining uzoq yillik tajribasi va mukammal huquqiy bazasi bilan global soliq siyosatining etalon tizimi sifatida e'tirof etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi. (2020). — Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi nashriyoti;

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni: "Soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" (2020-yil 1-yanvar). — www.lex.uz;
3. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi rasmiy sayti. (2024). — <https://www.soliq.uz>;
4. Internal Revenue Code (IRC), Title 26 of the United States Code. (2024). — Washington D.C.: U.S. Government Publishing Office;
5. Internal Revenue Service (IRS) Official Website. (2024). — <https://www.irs.gov>;
6. OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development). (2022). Model Tax Convention on Income and on Capital. — Paris: OECD Publishing;
7. United Nations. (2021). UN Model Double Taxation Convention between Developed and Developing Countries. — New York: United Nations Department of Economic and Social Affairs;
8. OECD/G20 BEPS Project. (2015–2023). Base Erosion and Profit Shifting – Final Reports. — Paris: OECD Publishing;
9. Foreign Account Tax Compliance Act (FATCA). (2010). — U.S. Department of the Treasury, Internal Revenue Service, Washington D.C.;
10. U.S. Department of the Treasury. (2023). Tax Policy Reports and Analysis. — Washington D.C.;
11. World Bank. (2023). Doing Business Report: Paying Taxes Indicators. — Washington D.C.;
12. IMF (International Monetary Fund). (2022). Tax Policy Design for Developing Economies: Lessons and Challenges. — Washington D.C.;
13. Rahmonov, B. (2022). "O'zbekiston soliq tizimini modernizatsiya qilish yo'nalishlari." Iqtisod va Huquq ilmiy jurnali, №4(118), 45–53;
14. Smith, J., & Johnson, L. (2021). "Comparative Analysis of Tax Systems: U.S. vs Emerging Economies." Journal of International Taxation, Vol. 32(6), 112–128;
15. Karimov, A. (2023). "O'zbekiston soliq siyosatida xalqaro hamkorlikning rivojlanish tendensiyalari." Huquq va Iqtisodiyot jurnali, №2, 27–35;
16. OECD Global Forum on Transparency and Exchange of Information for Tax Purposes. (2023). Peer Review Report on Uzbekistan. — Paris: OECD Publishing;
17. Moliya vazirligi huzuridagi Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi. (2022). O'zbekiston soliq siyosatining rivojlanish konsepsiyasi 2030-yilgacha. — Toshkent;
18. Tax Foundation. (2023). International Tax Competitiveness Index. — Washington D.C.;
19. U.S. Tax Court Decisions Database. (2024). — <https://www.ustaxcourt.gov>;